

h. d. Sebe

ALBERT AMPE S. J.

Petrus Dorlandus O. Carth. en Dominicus van Gelre O.P.

INLEIDING

Hoezeer het toeval in het wetenschappelijke onderzoek meespeelt, weet de hier gehuldigde Prof. Hellinga o.a. door onze toevallige kennismaking in de kleine werkzaal van de oude Koninklijke Bibliotheek te Brussel, waarbij hij het unieke Donatus-folium, bewaard in het Ruusbroec-genootschap te Antwerpen, leerde kennen. Dit toeval bezorgde hem en ons grote wetenschappelijke vreugde.¹

Onze hier volgende studie rond Petrus Dorlant illustreert eveneens de rol van het toeval, zoals de ganse Dorlant-studie zelf grotelijks daardoor bepaald werd. Inderdaad, zo deze kartuizer in de vorige eeuw wel hier of daar vernoemd werd, ruime belangstelling kreeg hij pas, toen in 1892 de Gentse professor H. Logeman beweerde dat de auteur van *Elckerlyc*, door Christianus Ischyrius (= de Stercke) Petrus Diesthemius (= Pieter van Diest) geheten, met Petrus Dorlandus, uit de kartuis van Zelem, moest geïdentificeerd worden. Deze bewering overtuigde niet iedereen. Ook niet Leonard Willems, die in zijn nu nog leerrijk artikel, 'Pieter Doorlant en zijn twee levens van Sint Anna',² Logeman's argumentatie bestreed, maar aandacht vroeg voor Dorlant's leven en werk, in de hoop (*resp.* vrees) daarin het bewijs te vinden, dat deze *Elckerlyc* had (*resp.* niet had) opgesteld. Voornamelijk betoogde hij dat Dorlant nooit *prior* van Zelem was geweest, wel vicaris, wat hij nader uitwerkte in zijn *Elckerlyc-studiën*.³ Dit standpunt werd bijgetreden, zelfs versterkt, door de onbaatzuchtige, onderlegde kartuizerkenner H. J. J. Scholtens (+ 1978) in de recensie van Willems' werk.⁴

In 1952 komt Scholtens terug op 'De Kartuizer Petrus Dorlant en de Elckerlijc-problemen' (in: *OGE* (1952), pp.281-300), maar spitst zijn betoog toe op de vraag of Dorlant terecht een diestenaar (*diestensis*) wordt genoemd. Zijn bibliografische argumentatie laat hij uitlopen op de verrassende aantekening in de matriculen van Leuven voor 1472: *Petrus Dorlant de Walcuria*: 'Dit moet de toen 18-jarige Petrus Dorlant, de latere Kartuizer, zijn ... geboortig niet uit Diest, zoals zonder bewijs wel is aangemen, maar uit Walcourt, het bekende genadeoord in het land tussen Samber en Maas' (art.cit.,p.288). Deze nieuwe 'zekerheid' brengt hem als vanzelfsprekend ertoe, Dorlant's Dietse werken tot een minimum te herleiden, 'want Dorlants moedertaal was niet het Diets' (p.289). En: 'Dorlant heeft al zijn werken in het Latijn geschreven, behoudens zéér enkele, welke speciaal bestemd waren voor vrouwelijke religieuzen. Hoewel de titels dezer Dietse geschriften in de lijst niet zijn vermeld,⁵ zijn zij vermoedelijk alle aanwijsbaar en voor ons bewaard. Waarschijnlijk heeft Dorlant deze eerst in het Latijn geschreven, waarna ze door hemzelf, of misschien met behulp van een confrater in het Diets zijn vertaald' (p.294).

Deze stellingname beïnvloedde de verdere Dorlant-studie. Maar wij willen laten opmerken, dat *Walcuria* niet *Walcourt* hoeft te zijn, maar ook de verlatijnsing van *Waelhoven* kan zijn. Dit *Waelhoven* vonden wij toevallig in Gramaye's *Lovanium*

(Bruxellis 1606), p.32, waar het aangaande romeinse relikten rond Landen heet: 'Secundam huc coloniam Gallorum ductam addunt et superesse in pago Waelhoviaie'. Dit Waelhoven onder Landen heet men nu liever Waalhoven onder Velp (B.Limb.), zijnde een buurtschap op Brabants gebied, maar wel enclave in Luiks territorium. Het toponiem vindt men in archiefstukken.⁶ In de 15e eeuw was het gewoon een spelletje, het Haspengouwse Waalhoven tot *Walcuria* te verlatijnsen, maar dit mag de kritische zin der 20e eeuw niet bedriegen.

Petrus Dorlant uit Waalhoven, die zich in 1472 te Leuven liet inschrijven, kon zijn werken in zijn Dietse moedertaal opstellen. Al is dit zeker geen argument voor zijn Elckerlyc-auteurschap,⁷ het verklaart als iets vanzelfsprekends het in het Diets gestelde *Leven van S. Anna*, dat Willems in hs.Gent, U.B., 895 ontdekte, terwijl daarnaast zijn Latijnse *Historia* staat, zodat wij 'nu zeker mogen zijn, dat wij hier wel degelijk twee tot dusverre onbekende pennevruchten van den kartuizer monnik bezitten' (Willems, art. cit., p.12).

In beide versies nu vond Willems de vermelding van een 'dominicus van gelre... van der predicaren ordene' (p.11), maar kon deze persoonlijkheid niet belichten. En toch blijkt dat deze in Dorlant's leven en werk een belangrijke rol speelde en eigen pennevruchten leverde. Daarom willen wij hier de verhouding van beide personen nader onderzoeken.

I. 'O MI DOMINICE'

1. Het eerste door Dorlant geschreven leven van S. Anna is in het Latijn gesteld: *Historia perpulchra de anna sanctissima* [Antwerpiae, Govaert Back, c.1487]⁸ (verder aangeduid met *Historia*). Het complex ff.2r.-39v., dat de eigenlijke *Historia* bevat, wordt ingeleid met een *prologus in primum librum de origine sancte anne*, waarin de auteur zich richt tot *mi pater dominice*: Dominicus, die hem tot het schrijven van het werk aanzette. Het eigenlijke leven van S. Anna bestaat uit 2 boeken: het eerste behandelt haar afkomst en leven t/m haar eerste huwelijk; het tweede haar tweede en derde huwelijk tot haar dood. Daarna volgt een reeks van 20 S. Anna-mirakelen, niet formeel als derde boek aangegeven (zie verder)⁹ en het misformulier van S. Anna en van Christus' 5 wonden. Dit deel wordt afgesloten met een *Epistola prestantissimo et doctissimo sacerdoti domino sclegers in deyst[!] suo specialissimo in cristo*.¹⁰ Daarin beklemtoont Dorlant dat zijn verhaal waarachtig is en dat hij alleen schrijft om de lof van S. Anna te verspreiden en om te voldoen aan de wensen van 'amicissimi michi patris dominici'. Martinus S(c)legers wordt met *dulcissime* aangesproken, maar ook met *mi matrine* (fo.39r.): mijn (doop-)peter, wat wel op een familierelatie wijst, zodat wij de tot nu toe niet van elders gekende¹¹ priester wellicht in de buurt van Dorlant's geboorteplek moeten zoeken.¹²

Ter inleiding van het tweede werk uit de druk lezen wij op ff.39v.-40r. *Epigramma ad fratrem divini verbi seminatorem devotissimum ac dive cristifere marie amatorem ardentissimum* (24 vv.), met deze aanvang:

Accipe dominice roseum crinale marie Quod pater expande dulcis in orbe libens.
De opdracht geldt de reeds genoemde Dominicus, die hier voorgesteld wordt als *divini verbi seminator devotissimus*, d.i. toegewijd en beroemd predikant en wel als zoon van S. Dominicus, en als vereerder van Maria, aan wie de dichter (wie? zie hierna

pp.35 – 6) vraagt de rozenkrans- en de Anna-devotie overal te verspreiden. Hij biedt zijn vriend een *roseum crinale Mariae* aan, waarmee wel bedoeld is de rozenkrans van Maria als gebed (met heel de daarmee samenhangende devotie), die hij (materieel of symbolisch) aan Dominicus overhandigt (*accipe*), opdat hij deze over de ganse wereld onder de gelovigen ingang doe vinden (*expande ... in orbe*). Aldus gezien is het gedicht als een toejuichende en aanmoedigende inleiding op het verschijnen van wat volgt, zodat het epigram de verdoken functie heeft, de auteur van de volgende tekst te noemen ...

Na het *Epigramma* vinden we, als tweede deel van de incunabel, de *Informatio pulcra ac fide digna de rosario gloriose vi(r)ginis marie* (ff.40r.-42r.). Na de inleiding zijn er de paragrafen *Institutio confraternitatis rosarij* en *Confirmatio fraternitatis Rosarij. Indvlgentie*,¹³ d.i. een volledige handleiding aangaande de *Broederschap van de Rozenkrans*, rond 1475 door de Keulse dominikanen gesticht.¹⁴ De dominikaan, die men aan 't woord hoort en die stiekem aangekondigd werd, zal inderdaad Br. Dominicus blijken te zijn (zie hierna pp.34 – 5).

2. Het tweede door Dorlant geschreven S. Anna-leven is in het Diets gesteld.¹⁵ Willems (art.cit., p.II) kende dit alleen uit hs. Gent, U.B., 895, ff.60v.-110r. Intussen signaleerde N.-Kr. het enig nu bereikbare ex. van een druk.¹⁶ Daar het titelblad ontbreekt, kunnen we alleen in de kolofon informatie vinden:

Hier eyndet die hystorie vander alder heylichster vrouwe sinte Anna. Ghemaect vanden gheesteliken broedere Peter Dorlant. Cathuserorden tot zeelem bi Dyest. Int iaer ons heren dusent vijfhondert ende een.¹⁷

Dit werk (verder als *Historie* geciteerd) bevat 3 boeken: boek I-II handelen over Anna's leven, en 'dat derde boeck van sinte Annen myrakelen'. Zowel het hs. als de druk laat daarbij een sermoen over S. Anna aansluiten.¹⁸

3. Wanneer we de mirakelen, die in de Latijnse en in de Dietse versie (naar de druk!) met Keulen verband houden, nagaan, worden we getroffen door de daarin verstrekte informatie over de reeds meermalen vermelde Dominicus. Ziehier Dorlant's aantekening aangaande zijn informant:

Historia, fo.32v., No.15: Miraculum quod hic subicio ille ipse vir cui contigit adhuc ut puto vita superstes fratri retulit dominico de gelria viro religioso et propter suam doctrinam et in ambone facundiam multis nedum hominibus sed etiam civitatibus apprime notissimo.

Historie, fo.60v., No.13: Broeder dominicus van gelre, die te dyest ende in veele steden ende plaetsen seer wel bekend es overmits sijn excellente predicatie ende wijsheit inden woerden gods, die nu ter tijt is Cursor inder godheit Reformator van tshertoghenbosch.¹⁹ van Maestricht. van Loeven.²⁰ ende van Antwerpen.²¹ Anno domini M.ccccc.i²² Dese broeder dominicus vander predicaren ordene heeft soe hi een devoet man es. onse soete vrouwe Maria ende haer moeder sinte anna in groter waerden. Doen ic screef dye historie van sinte anna in latine die hi oec heeft doen printen. soe sant hi mij

Huius ergo met sijnder hant gheschreven dese myra-
 rescripto didici quod nunc scribo... kelen die ic u bescrive Hi hevet ghekent.
 ende noch leeft een broeder van sijnder
 ordene...

Deze informatie maakt ons duidelijk, dat de herhaaldelijk genoemde Dominicus niemand minder is dan Dominicus van Gelre, o.p. Hij immers, die bij Dorlant aandrong om een Latijnse vita over S. Anna te schrijven, was hem ook behulpzaam bij het verzamelen van mirakelen, doordat hij hem de 'Keulse mirakelen' eigenhandig geschreven toezond. Dit gebeurde, 'doen ic screef dye historie van sinte anna in latine die hi oec heeft doen printen'. Hiermee is de druk van Govaert Back bedoeld. De informatie in de Dietse versie loopt tot 1501, datum waarop Dorlant zijn *Historie* voltooide. Terwijl de Latijnse informatie wel laudatief is maar vaag blijft, brengt de Dietse een klarere beschrijving van Dominicus' predikantenwerk, zijn theologieprofessoraat en zijn reformatieopdrachten in verschillende dominikanerkloosters. Hier ligt stof voor een historicus der orde! Voor ons brengt de berichtgeving veel licht in de verhouding tussen de kartuizer en de dominikaan in de concrete situatie tijdens de redactie van Dorlant's twee S. Anna-levens: hier is een vriendschap en wederzijdse eerbied, die samenwerking inhoudt...

4. De humanist Judocus Badius, uit Asse, bewerkte in 1502 te Parijs de Dietse versie der *Historie* in 't Latijn, om deze samenvatting af te drukken als aanhangsel bij Ludolphus de Saxonia, *Vita Jesu Christi*.²³

Vele bibliografen hebben het S. Anna-compendium als de eigenlijke Latijnse *Historia* van Dorlant beschouwd. Willems (art. cit., pp.3-7) bracht hieromtrent het gewenste licht.²⁴ Terwijl hij deze *Vita... in compendium redacta* niet langer als werk van Dorlant beschouwt, moeten wij er toch rekening mee houden als teken van Dorlant's enorme verspreiding, zij het dan als 'Historie in de (Latijnse) bewerking van Badius'.

5. Hiervoren gaven wij de informatie over Dominicus, die Dorlant in zijn *Historia* én in zijn *Historie* (volgens de druk) meedeelde. Deze moeten wij nu gedeeltelijk herneemen, zoals zij in de *Historie* volgens de druk en volgens het hs. voorkomt:

Druk, fo.60v.: Dese broeder dominicus ...
 Doen ic screef dye historie van sinte anna
 in latine, die hi (= Dominicus) oec heeft
 doen printen, soe sant hi mij met sijnder
 hant ghescreven dese myrakelen die ic u
 bescrive...

Hs. Gent, U.B., 895, fo.107r.: Dese broeder
 Dominicus... Doen hi screef dye historie
 van sinte Anna in latine, die hi oec heeft
 doen printen, soe sant hij mij, met sijnder
 hant ghescreven dese myrakelen die
 ic u bescrive...

Willems, die alleen het Gentse hs. kende, zocht naar een druk van Dominicus als mogelijke bron van Dorlant:

(Dorlant) zegt ons wel dat dit boek 'geprint' werd; doch geen incunabel draagt den naam van dien *Dominicus*, zoo dat wij hier alweer te doen hebben met eene *Vita* die anoniem verschenen is. Welke van de zeer talrijke *Vita's* hier bedoeld wordt, heb ik niet weten uit te vorschen. De ontleeningen aan dit boek kunnen dus voorlopig niet vastgesteld worden' (art. cit., p.13).

Toen ik jaren geleden Willems' citaat en redenering las, kon ik mij niet goed realiseren, dat Dominicus een Latijnse *Vita* liet drukken én bij die gelegenheid aan Dorlant mirakelen meedeelde, die hij nog met de hand schreef (i.p.v. een gedrukt exemplaar te sturen) enz. Maar ik liet mij door Willems' overtuiging meeslepen op zoek naar de 'geprinte' *Vita*, die ik ... niet vond, al vond ik onder Willems' geleide andere werken over S. Anna. Totdat ik later de passus in de (ontdekte) druk las en mijn vroegere twijfel opgehelderd vond op een wijze, waaraan geen enkele filoloog zich door emendatie zou hebben durven wagen: *Doen ic (= Dorlant) screef ...* De historische feiten werden meteen duidelijk: toen Dorlant, op aandringen van Dominicus, zijn Latijnse *Historia* opstelde, deelde Dominicus hem een vijftal S. Anna-mirakelen mee, zoals wij ze vinden in de Latijnse (Nos. 12-15) en in de Dietse versie (Nos. 13-17). M.a.w. Dorlant spreekt over zijn eigen Latijnse *Historia*, maar laat niets weten over een *Vita* van Dominicus, die wij, althans op zijn gezag, niet verder hoeven te zoeken.

II. 'COLLECTA...PER DEVOTOS FRATRES'

Bij zijn bronnenonderzoek van Dorlant's S. Anna-levens betrok Willems de *Legenda sanctae Annae*, die te Leuven bij Jan van Westfalen in 1496 verscheen.²⁵ Omdat hij evenwel het juiste inzicht in de incunabel miste, kon hij het belang ervan voor de Dorlant-studie niet onderkennen en schreef: 'De *Legenda*... schijnt Dorlant weinig te hebben gebruikt; maar hij heeft uit dit boek enkele stukken overgenomen in zijn *Vita Perpulchra*...' (art. cit., pp. 13-14). Er is in feite geen sprake van ontlening, omdat zowel Dorlant als Dominicus voor de uitgave instonden, zoals onze ontleding zal aantonen.

1. Op de keerzijde van het titelblad lezen wij: 1) een S. Anna-gedicht van 13 verzen: *Anna suos prosperat cultores iuvat et consolatur*, met het slot: *Crede tibi[!] dignas pensitet illa vices*; 2) een *Oratio ad sanctam Annam* van 8 versjes; 3) een S. Anna-gebed met responsorium. Aan wie dit moet toegeschreven worden, trachten wij later te ontraadselen (pp.35 - 7).

2. De *Legenda*, ff.2r.-45v., bevat na de *prefacio* en de inhoudstafel 17 hoofdstukken: de eerste zeven verhalen de eigenlijke geschiedenis van S. Anna; de cc.8-17 haar mirakelen. I.v.m. de mirakelen stippen wij het volgende aan: 1) de Dietse zin in c.10, fo.31v.: *ac si in vulgari diceret: o eyghens wat/ hoe goet is dat verrast zonder meer*; 2) het mirakel van de schipper *ex portu slusensi flandriae* (c.14, fo. 39r.), waarin ook sprake is *de vidua quadam in almania*[!] heeft een Diets accent; 3) het mirakel, gebeurd tijdens de pest *post obsidionem opidi daventriensis factam a philippo duce burgundie patre domini david eiusdem diocesis videlicet trajectensis antistitis* (c.15, fo.41r.), getuigt van historische kennis, die wellicht een lokale ervaring meedeelt. De convergentie bij deze 3 mirakelen laat vermoeden, dat de anonieme schrijver een Nederlander zou zijn. Deze laat zich trouwens in zijn *prefacio* nader kennen, wanneer hij de verdediging van zijn werk inleidt met de woorden:

Hinc inclinatus ego de observancia minorum minimus amore trium arborum anne marie benedictae atque fructus iesu prolis divine, de remuneratione salubri confisus, quamquam a nonnullis etiam desuper amore pulsatus, utcumque quod ex diversis

veritati consonum laboriose licet non infructuose comperi. in unum simpliciter redigere curavi... (fo. 2r.).²⁶

Hier is dus een minderbroeder-observant uit de Nederlanden aan 't woord, wiens naam en werk zo onopgemerkt bleven, dat hij door zijn medebroeder Benjamin De Troeyer in diens *Bio-bibliographia franciscana neerlandica ante saeculum XVI* (Nieuwkoop 1974), niet kon vermeld worden. En toch verdient hij onze aandacht zowel wegens de inhoud en de stijl van zijn werk als wegens de nog onvermoede ruime verspreiding ervan. Immers, zo wij van de Leuvense incunabel in zijn geheel geen andere drukken kennen, konden wij van de afzonderlijke *Legenda*, het werk van de anonieme minderbroeder-observant, een ruime verspreiding vaststellen.

Vóór 1500: De G. W. beschrijft in de Nos. 2002-3-4 alvast drie incunabeldrukken bij Melchior Lotter in Leipzig. Zij bevatten de inleidende S. Anna-teksten en de *Legenda*. Chronologisch vallen zij na de druk van Jan van Westfalen 1496. Zo lijkt het waarschijnlijk, dat zij uit de Leuvense druk overgenomen zijn.

Na 1500: Lotter drukte de zelfde *Legenda* nog in 1502, 1505, 1507. De zelfde tekst verscheen nog te Straatsburg (bij Barth. Kysteler), 1511 als *Quedam rara legenda de S. Anna*.²⁷ Bovendien ontdekten wij een Duitse vertaling dezer *Legenda*, waarvan minstens twee drukken bestaan.²⁸

3. De tekst van de *Preconia rosarii*, ff.46v.-55v., is niet zeer overzichtelijk, maar paragraaf-titels als *Institutio fraternitatis rosarii marie virginis* en *Confirmacio fraternitatis rosarii marie* met de daarbij aansluitende reeks aflaten herinneren zo duidelijk aan Dominicus' *Informatio* uit de druk van Dorlant's *Historia*, dat wij binnen de gegeven context niet aarzelen, de *Preconia* als werk van de zelfde auteur te beschouwen: hetzij dit als een bewerking van de *Informatio* is ontstaan (of omgekeerd); hetzij het als een nieuwe verwoording van een zelfde idee moet beschouwd worden. Hier vinden wij trouwens *Dominicus* als de auteur der *Preconia* aan het slot vermeld:

Jesum semper colletamur. Quod nobis conce
dat Jesus Marie filius Amen (Dominicus)

Hoe verborgen en zonder enige uitleg die naam daar ook gedrukt staat, hij kan niet anders betekenen dan dat de voorafgaande tekst geschreven werd door Dominicus, en deze Dominicus is dan wel Dominicus van Gelre, een der *devoti fratres*, aan wie de daaropvolgende kolofon de uitgave van de druk toeschrijft.

4. Voor ons onderzoek is vooral de kolofon allerbelangrijkst. Hij luidt: *Hec supra dicta, scilicet sancte Anne legenda Atque benedictissime virginis marie rosarii preconia In laudem omnipotentis dei atque in maiorem devocionis ampliacionem ad gloriosam virginem mariam et eius matrem Annam extendendam et publicandam Collecta sunt per devotos fratres quorum nomina sint in libro vite scripta (fo. 55r)*. Belangrijk daarin is reeds de onderscheiding van de twee opgenomen werken: enerzijds de *Legenda sancte Anne*; anderzijds de *Preconia rosarii*. De kolofon zwijgt wel over de auteurs, maar zinspeelt op de uitgevers van het werkje: ... *per devotos fratres*. In het Haagse ex. van de incunabel vinden wij naast de gedrukte kolofon deze met de pen geschreven toelichting (uit de zelfde tijd);

frater quidam carthu
 siensis de dee<ſ>
 et frater dominicus
 ordinis predicatorum de
 aquisgranis

De rechterzijde van de tekst is lichtelijk weggesneden, wat vooral voor de 2e regel jammer uitvalt. De predikheer is veilig te identificeren als Dominicus van Gelre, die hier van Aken genoemd wordt, omdat hij daar in de orde trad (zie hierna p.39). De schrijver gaf van de eerste uitgever niet de naam, maar de orde, waartoe hij behoorde 'een zekere kartuizer', die hij geografisch situeert: *de dees*. Na de 2e *e* volgt een letter, die half weggesneden is, maar blijkbaar de onderhelft van een lange *ſ* moet zijn. Zo mogen we aanvullen *ſ*, en ook een *t* bijvoegen: dus *ſt*. Wij lezen na de *d* een *ee*: zodat wij het geheel als *deest* moeten spellen, wat wij als *Diest* mogen verstaan. De verder nog te bepalen context doet ons onvermijdelijk denken aan Petrus Dorlandus van Diest (d.i. uit Zelem bij Diest), die hier samen met zijn vriend Dominicus van Gelre als uitgever van de Leuvense incunabel wordt aangeduid. De klare en bescheiden eigentijdse naamvermelding in de randnota mogen wij als verantwoord en geloofwaardig aanvaarden.

5. Ten slotte geeft de incunabel op fo. 55v. nog het *Epigramma* uit Dorlant's *Historia* met de duidelijke opdracht: *Ad religiosum patrem fratrem Dominicum. divini verbi seminatorem ...* Het gedicht bevat hier slechts 18 vv., omdat vv. 17-22 niet opgenomen zijn. Het fungeert hier zoals in de druk van de *Historia*. Zo zien we door deze incunabel dat de reeds hiervoren vastgestelde verhouding tussen Dorlant en Dominicus ongewijzigd blijft.

III. ACCIPE DOMINICE ROSEUM CRINALE MARIE

De twee hiervoren beschreven drukken bevatten het *Epigramma ad fratrem (dominicum) divini verbi seminatorem*, met het hierboven aangehaalde beginvers. Op de vraag wie dit opdrachtvers schreef krijgen we een antwoord langs een onderzoek naar de vriendschapsrelaties tussen eigentijdse Maria- en Annavereerders, waarbij wij van Judocus Beysseus, † 1514,²⁹ uitgaan.

1. Deze schreef: *Tria rosacea coronamenta ... anne, Maria Iesu* (Antwerpen, Govaert Back, 16 jan. 1495); zie Polain, No. 637. De *Anna-rozenkrans* vinden wij terug in hs. Brussel, K.B., 1557,³⁰ ff. 293r.-301v., waar het stuk wordt opgedragen aan Trithemius,³¹ de bekende verspreider der Anna-devotie; ook in Clm.20015 en in hs. Trier, Stadtbibl. 790, ff.173-5 (zie *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins* (1911), pp.283-4).³² De Maria-rozenkrans wordt aldus aangekondigd: *Rosaceum marie coronamentum ad fratrem Dominicum gelrensem virum devotissimum*. De eerste zin schetst de situatie en typeert de onderlinge verhouding:

Rosaceam augustissime christifere coronam sanctum simul et festivum orationis genus, dominice frater, sancte, quatenus per hanc ipsam orationum tuarum dabitur sanctitatem, ab ipsis historie sue fundamentis ordine, ut petis et strictim revolvam, non quia animale me ac terrenum, ne dicam terreum hominitonem de re sanctissima

loqui non pudeat, sed quia piissimis votis tuis moram facere nephas puto, cum plane his soleas deum ipsum inflectere.

Het werkje wil het rozenkransgebed aanbevelen door de geschiedenis ervan en de bekomen mirakelen te verhalen. Middenin is er een in verzen opgestelde 'rozenkrans' (zie verder). Dit werkje vinden wij nog als eerste deel van Beysselius' *Rosacea augustissime cristifere Marie corona* (Antwerpen, Govaert Back, c.1495); Polain, 636, met de zelfde opdracht aan Dominicus van Gelre.

Ten slotte de Jezus-rozenkrans: *Rosaceum exuperantissimo altaris sacramento, ad fratrem petrum Dorlandum Carthusiensis ordinis virum doctum pariter ac devotum*. Die tekst komt eveneens voor in de zo juist vermelde *Rosacea ... corona*, maar zonder de opdracht; ook in Clm.20015, zonder opdracht.

2. Hoe Beysselius zijn Maria-rozenkrans in verzen in de lijn der traditie ontwikkelt, verklaart Bertilo de Boer ofm. in *OGE*(1959), pp. 173-5. Wanneer deze auteur ook de rozenkrans uit de *Rosacea ... corona*, ff. 31r.-34r., aan Beysselius toeschrijft, merkt hij niet op, 1) hoe die tekst het eerste is van wat de inhoudstafel fo.1v. noemt: (*sequuntur aliorum pia dicta*; 2) hoe in het laatste vers van het inleidend gedicht de auteur zijn naam inlaste: *Brant*, d.i. Sebastiaan Brant, †1521, niemand minder dan de schrijver van *Das Narrenschiff*,³³ en 3) hoe St. Beissel in zijn *Geschichte der Verehrung Marias in Deutschland während des Mittelalters* (Freiburg i.Br. 1909), p. 521, dit gedicht zonder meer als Brant's eigendom aangeeft.

3. Een nadere lezing van dit aldus aan Brant toegewezen gedicht richtte onze aandacht op de eerste verzen daarvan:

Quisquis es obsequio dulci cumulare mariam
Qui cupis, aut laudis numina ferre sibi
Fac age cotidie sarta hec contexe roseti
Crede mihi dignas pensitet illa vices ...

Het 4e vers moet opvallen. Het hier reeds onderzochte *Epigramma* heeft als vv. 15-16:

Te roseum crinale sacre rogo plecte Marie
Crede tibi dignas pensitet illa vices.

V.16 geeft Brant's v.4 letterlijk weer; v.15 omschrijft de zin van diens v.3 zeer nauwkeurig. In deze typische situatie moeten we niet aarzelen de anonieme dichter van het *Epigramma* met Brant te identificeren.

Er is nog het anonieme S. Anna-gedicht vooraan in de Leuvense *Légenda: Anna suos prosperat cultores ...*, waarvan de laatste vv. luiden:

Hanc rogo continuis cole laudibus et venerare
Crede tibi dignas pensitet illa vices.

Brant's 4e vers vinden we licht gewijzigd³⁴ terug; diens 3e vers wordt ook hier met andere woorden omschreven. Licht het dan niet voor de hand, het anonieme S. Anna-gedicht aan die zelfde Brant toe te schrijven?

Zo slagen wij over een lange omweg erin twee anonieme gedichten, die we bij ons onderzoek ontmoetten, te identificeren. Men kan wel zeggen, dat Beysselius' werk een trepfung is, waar Dorlant en Dominicus elkaar ontmoet hebben. Ook dit belicht

weer hun beider persoonlijkheid. Dit treffen en het daarmee gepaard gaande verschijnsel zijn zeker een facet van de uitbundige Renaissance-atmosfeer, die letteren en vroomheid in het opbruisend Humanisme zo nauw samenbindt. Daarin leefden en werkten Dorlant en Dominicus!

IV. DOMINICUS ALS GESPREKSPARTNER IN DE VIOLA ANIMAE

Onder de titel *Viola animae* (1e ug. Keulen 1499) zijn 7 dialogen van Dorlant gebundeld: de eerste zes verlopen *inter Raymundum Sebundium ... et dominum Dominicum seminiverbium De hominis natura ... tractans*; de 7e dialoog *inter Mariam et Dominicum de misteriis sacre passionis DNJC. benedicti*.

Ons recent onderzoek bracht ons de verrassing, dat dit op het eerste gezicht probleemloze boekje een bewogen en avontuurlijke geschiedenis kende, literair- en theologisch-kritische discussies uitlokte en een tot in een recent verleden onvermoed succes kende en invloed uitoefende.³⁵ Een probleempje evenwel dat daarbij weinig of niet werd geopperd, is wie de Dominicus is die in deze 7 dialogen optreedt. Na alles wat wij in dit opstel aangaande Dominicus van Gelre als vriend van Dorlant hebben gezegd, moet het voor de aandachtige lezer een vanzelfsprekende zaak zijn te antwoorden, dat Dorlant hier zijn dominikaner vriend Dominicus van Gelre aan 't woord laat. Dominicus heet ook hier *seminiverbius*, wat een variant is voor het elders gebruikte *divini verbi seminator*: de beroemde dominikaan-predikant.

Dank zij deze nu gemakkelijke identificatie krijgt dat 'Dominicus' plots een bijzondere glans, en het anonieme van deze dialogen wordt meteen gevoelsgeladen opgenomen in de levende relatie van een sterke vriendschap. Dorlant heeft aldus zijn vriend een onmiskenbaar eervolle functie toevertrouwd door hem te laten optreden als gespreksleider in een theologisch dispuut met de in die tijd gevierde Raymundus Sebundius en als de vrome luisteraar bij Maria's belering over het passie-mysterie van haar Zoon.

V. HET WERK EN DE PERSOON VAN DOMINICUS VAN GELRE

Door de contacten met Dorlant na te gaan was het mogelijk, dat Dominicus van Gelre, die aanvankelijk niet veel meer dan een naam was, voor ons gestalte kreeg. Wij zagen aldus hoe hij zich bv. als schrijver liet gelden. Van hem kennen wij inderdaad de volgende *werken*:

1. In hs. Parijs, B.N., Nouv. acq. lat. 2243, fo.62, uit de 15e eeuw, vond men kronieknotities i.v.m. het dominikanerklooster te Aken, met op de rugzijde: *Frater Dominicus de Gelria 1487, Orate pro me*, waardoor we weten dat we met een autograaf van Dominicus te maken hebben.³⁶ Vermelden wij hieruit alleen de notitie bij de 3e prior:

Pater Richardus de Zittart, electus anno 1474. Hic edificavit turrim ecclesie anno (14)75. Tunc intravi ordinem frater Dominicus.

Dominicus is dus in 1475 ingetreden in Aken. Dit geeft de mogelijkheid, enigszins zijn ouderdom enz. te schatten.

2. De ontleding van de Leuvense *Legenda* (zie hiervoren pp.33 – 5) leerde ons, dat Dorlant en Dominicus samenwerkten voor de uitgave van de incunabel en dat de

daarin voorkomende *Preconia Rosarii* als een tweede vorm der voornoemde *Informatio* eveneens op naam van Dominicus moet gesteld worden.

3. Bij Dorlant's *Historia* (zie hiervoren pp.30 – 2) werd bijgevoegd de *Informatio pulcra*, die we op naam van Dominicus konden stellen. Ze wordt ingeleid door Brant's *Epigramma ad fratrem Dominicum ...*

Omdat we een exemplaar³⁷ van het *Exercitium puerorum in grammatica per dietas distributum ...* [kolofon] ... *per magistrum wilhelmum zenderum de weert natione Brabantinum*³⁸ *fideliter collectus ... Impressus in insigni civitate Coloniensi. In officina pie memorie honesti viri Henrici Quentell. Anno virginie partus. M.cccccciii. Lucente vigilia Epiphanie (= 1505)*, doorbladerden met herinneringen aan Dorlant's *Historia* in 't hoofd, herkenden wij de in aanhangsel bijgevoegde anonieme tekst op ff.t.iii v. – iiijv. gemakkelijk als Dominicus' *Informatio ...* Hier luidt de titel: *Informatio pulcra de rosario gloriose virginis Marie pro clericis*, wat blijkbaar duidt op de leraars, die de jeugd niet alleen tot grammatica moeten opleiden, maar ook godsdienstig opvoeden. Na de prozatekst (waaraan de passus over de Gregorius-mis ontbreekt) volgt nog: *Epigramma*, met het beginvers: *Accipe libricola*³⁹ *roseum crinale Marie*. Daarin herkennen we Brant's *Epigramma ad fratrem Dominicum ...*, dat evenwel een sterke redactionele verandering onderging. Aldus kunnen we een anonieme tekst als Dominicus' *Informatio* identificeren, waarvan we meteen een herdruk ontdekten.

Bovendien bij het lukraak openslaan van G.W. bij het anonieme *Exercitium grammaticale* moesten wij vaststellen, dat daarmee Zenders' voornoemde *Exercitium* bedoeld is onder de licht gewijzigde titel: *Exercitium puerorum grammaticale per dietas distributum*. Dit werd voor 1485-1500 meermalen herdrukt (zie G.W. 9496-9509). Daaronder hebben de uitgaven 9505, 9508, 9509 (1499, 1500) de *Informatio pulcra de rosario* opgenomen, die na de kolofon van het *Exercitium* aldus aangekondigd is: *Clerici fructuose proficere volentes. devotissime implorare debent intemeratam virginem Mariam precipue Rosario. quod ei acceptissimum est*. Buiten de druk bij J. Schoffer, Maguntie, 1506,4° (ex. in British Library), die de *Informatio* (anoniem) bevat, kunnen we niet nagaan, welke drukken (op naam van Zenders? met *Informatio*?) na 1500 nog verschenen. Het bevreemdt dat alle drukken in G.W. als anoniem worden beschreven, terwijl de postincunabel uit 1504/5 het *Exercitium* aan Willem Zenders toeschrijft. Aangezien in die tijd deze als uitgever van schoolboeken bekend stond, is het ondenkbaar dat men in de uitgave van 1505 diens naam abusievelijk zou ingelast hebben, terwijl de concurrentie op deze boekenmarkt zo hoog opliep. Maar wie bracht die naam voor het eerst in de druk? In *Vinetum* (zie hieronder p.41, n.27) wordt de eigenlijke S.Anna-tekst gevolgd door *Informatio pulcra ...* (in gewijzigde redactie), *Rosarium Marie deauratum Jesu per compendium actibus deauratum* en 3 Latijnse S.Anna-gedichten. Is niet alles van Dominicus?

Wellicht verschenen nog andere drukken van voornoemde werken of andere werken van Dominicus. Alleen verder zoeken kan ons daarover licht brengen. Het gekende werk blijkt betrekkelijk beperkt te zijn, vooral wanneer we daarnaast zijn faam als predikant en kloosterreformator in acht nemen. Het was gelukkig, dat wij 'anonieme' teksten konden identificeren en aldus Dominicus als auteur mochten erkennen.

Aangaande de persoon van Dominicus moeten we kort zijn. Naarmate ons onderzoek naar de verhoudingen tussen Dorlant en Dominicus vorderde, is onze kennis

wel ruimer geworden. We zagen hoeveel nog onvermoede contacten beiden wel hadden en hoe m.n. de figuur van Dominicus van Gelre geleidelijk scherpere vormen kreeg. De juiste zin van zijn in allerlei manieren geschreven naam, alsook zijn herkomst en geboortedatum, ontgaan ons nog. We vernamen toch dat hij intrad in 1475 bij de dominikanen te Aken, dat blijkbaar lange tijd zijn standplaats is gebleven. In meerdere steden van de Nederlanden was hij als reformator van kloosters zijner orde en als befaamd predikant werkzaam. Ook als lector in de theologie. Zijn aandacht ging hoofdzakelijk naar de verspreiding van de rozenkransdevotie, speciaal in verband met de vooral vanuit Keulen uitstralende Broederschap. Hiervan getuigen ook zijn geschriften en zijn vriendschapsbanden. Het necrologium van Aken vermeldt voor 20 april (van een niet genoemd jaar): *Obiit frater Dominicus de Geldria, sacerdos et jubilarius*.⁴¹ Daar hij jubilaris wordt genoemd, betekent dit dat hij minstens reeds 50 jaar in de orde verbleef. Aangezien hij in 1475 intrad, valt zijn sterfdatum na 1525.

Onze uiteenzetting volgde vele kronkelwegen en nam weleens scherpe bochten, naargelang het toeval ons oriënteerde, ook waar we het woord toeval vermeden hebben. We kunnen er maar gelukkig om zijn, dat wij bij tijd en stond voor die toevalen opmerkzaam werden en ze konden uitbuiten. Maar het mooiste toeval bij dit alles was uiteindelijk, dat de ons aangeboden gelegenheid van deze feestbundel ons de stoot gaf, om ons rond Dorlant en Dominicus sinds maanden bijeengegaaarde materiaal te bundelen, zodat de synthese zich als vanzelf opdrong, tot onze vreugde en, hopen wij, tot vreugde van de hier gehuldigde.

1 Zie *Quaerendo*, 2(1972), p. 198.

2 In *Tijdschrift voor boek- en bibliotheekwezen*, 8(1910), pp. 1-16. Vgl. *Analecta Bollandiana* [verder *An. Boll.*] (1911), pp. 112-113.

3 *Elckerlyc-studiën* ('s Gravenhage 1934). Bovendien publiceerde Willems daarin — niet zonder fouten — de lijst van Dorlant's werken (met nummering en commentaar) van Andreas Andriesz van Amsterdam, O. Carth., gedrukt achter Dorlant's *Dyalogus de enormi proprietatis monachorum vicio* (Leuven 1513). Deze lijst, die ook voorkomt in *hs. Keulen, Hist. Archiv, G.B., 4° 197, ff. 186v.-188r.*, is de basis voor de latere Dorlant-bibliografen: Petreius, Paquot enz. NB. Het lijkt ons hoogstwaarschijnlijk, dat voornoemde Andreas van Amsterdam ook de auteur is van de *Vita venerabilis domini ac patris Dorlandi Carthusiensis domus Diestensis per illius confratrem et discipulum* (vg. door Scholtens in *Ons geestelijk erf* [verder geciteerd als *OGE*] (1952), pp. 297-300): men vergelijkte de algemene schrijffrants, en vooral de laatste paragraaf, in beide stukken. Een andere, onvoldoende onderzochte, lijst berust in Hasselt, Rijksarchief, Sint-Truiden 6681 B, fo. 347, opgesteld door Albertus Herlemannus uit Zelem.

4 In *OGE* (1935), pp. 190-7.

5 Nl. de lijst van Andreas van Amsterdam, waarover in n.3.

6 Zie Guil. Jos. de Corswarem, *Mémoire historique sur les anciennes limites et circoncriptions de la province de Limbourg* (Bruxelles 1857), pp. 186 en 277; Jos. Coenen, *Limburgsche Oorkonden*, vols. i. en iv (Maaseik 1932-42), Nos. 371, 581, 3558.

7 Dit laten wij hier volledig buiten beschouwing.

8 Zie Campbell 1507; Polain 3473 (s.v. *Sclegers!*).

9 De *Historia* vermeldt Andreas van Amsterdam in zijn lijst als *Vitam & Legendam sanctae Annae originalem quinque libris partitam*. Dat *quinque libris partitam* is onjuist, aangezien de *Historia* slechts 3 boeken bevat (2 voor het eigenlijke leven en het *liber miraculorum*). De vergissing is wellicht ontstaan, doordat Andreas oorspronkelijk alleen de 2 boeken der *Vita* had opgegeven als *ij*, doordat dit *ij* als een *v* werd gelezen en doordat dit *v* in *quinque* werd omgezet.

10 Het is duidelijk dat de brief aan Slegers is gericht. Omdat Campbell begreep dat de brief van Slegers was, schreef hij (en velen na hem) de *Historia* aan deze toe, terwijl men doorging met de toeschrijving der

Miracula aan Dorlant (steunend op de informatie der Bollandisten i.v.m. Anna in AASS. 26 juli, § XII, Nos. 118-19; zie Willems, art. cit., p.8). Willems weerlegde Campbell's toeschrijving (pp. 9-10), nadat hij langs een lange omweg Dorlant's auteurschap t.o.v. de *Historia* bewezen had. In hun recensie konden de Bollandisten Willems' bewijsvoering versterken door te verwijzen naar het Keulse hs. (= G.B.,⁴ 197), waarin Dorlant's auteurschap expressis verbis is aangegeven (zie *An. Boll.* (1911), pp. 112-3).

11 Zie brief van dhr. R. Van de Ven, archiefbediende te Diest, dd. 29-5-75.

12 Van de *Historia* kennen wij de volgende handschriften: 1) Hs. Antwerpen, Stadsbibl., B.422, ff. 21r.-46v. (reeds vermeld door Willems in zijn bijgewerkte overdruk, 1910, p. 16; beschreven door A. Dermul, *Catalogue des mss. de la bibliothèque de la ville d'Anvers* (Gembloux-Paris 1939), pp. 36-8; geschreven in 1516; behoorde eens aan de Collacie-broeders te Gouda). Het hs. bevat: de eigenlijke *Historia* (eerste hand) en (tweede hand) de *Epistola... M^o. Sclegers* en het *Epigramma*. Het is o.i. zeker dat de tekst uit de wiegedruk werd overgeschreven. Let op de grafie van *deyst*(*Epistola*); het *Epigramma* telt maar 22 vv., omdat de kopiist de vv. 23-4 op fo.40r. niet onderscheiden heeft van de *Informatio*. 2) Hs. Keulen, Hist. Archiv, G.B.,⁴ 197, ff. 65r.-152v.: *Vita beatissimae matris Annae edita a venerabili et erudito Patre Petro Dorlando. Carthusiae Diestensis quondam vicario... Prefatio fratris petri dorlandi ordinis Chartusiensis in librum primum de origine sancte Annae*. De mirakelen werden in andere volgorde geschikt. Na de *Vita* volgen de *Missa de beatissima Anna* (ongeveer zoals in de druk) en een lange verzameling van Latijnse gedichten, gezangen en prozastukken (met of zonder vermelding van auteur) ter ere van S. Anna. Hoogstwaarschijnlijk gaat dit hs. op een vroeger terug. De Bollandisten gebruikten dit hs. in AASS. 26 juli, S. Anna, § XII, No. 119. Zij herontdekten het in 1911. 3) Hs. Wenen, Oesterreichische N. Bibl., 7965, ff. 1-96, beschreven in *An. Boll.* (1895), pp. 246-7, waar de *Vita* niet, de *Miracula et prodigia* wel aan Dorlant worden toegeschreven.

13 Merkwaardig is de vermelding (met houtsnede) van de Gregoriusmis, die wegens de Christus' wonden- en wapenverering met de rozenkrans- en Anna-devotie samenhangt, zoals ook uit de S. Anna-ikonografie elders blijkt. Het Gregorius-gebed komt in de zelfde vorm eveneens voor aan het slot van de incunabel *Speculum rosariorum* (zie hierna n.26).

14 Over deze aangelegenheid zie *500 Jahre Rosenkranz. 1475 Köln 1975. Kunst und Frömmigkeit im Spätmittelalter und ihr Weiterleben* [= Expositiekatalog, 25. Oktober 1975-15. Januar 1976].

15 Willems beklemtoont dat de *Historie* als een op zich staand werk en niet als vertaling van de *Historia* moet beschouwd worden. Anderzijds hebben bibliografen gemeend of vermoed, dat de *Historia* in het Diets, en zelfs in het Duits, werd vertaald door Walter Bor(Born, Borm), kartuizer van Monnikshuizen bij Arnhem (zie bv. St. Autore, in *Dictionnaire de théologie catholique* [verder afgekort DTC] t.iv.,k. 1783). Het Latijnse S. Anna-leven, dat W. Bor vertaalde, is het werk van Jan van Denemarken 'meester inder godheit ende weerlic priester'. Dit misverstand hebben wij opgeklaard in OGE (1978), pp. 397-427, vooral p. 398.

16 Onder No. 4431. Het ex., destijds in privaat bezit, berust nu in de Stichting Liberna, Hilversum.

17 De datum slaat dus wel op de beëindiging van het geschrift, en niet van de druk. Dat de druk nog in 1501 plaats vond, is waarschijnlijk, daar Badius' Latijnse Compendium reeds in 1502 verscheen (zie hiervoor p.32). N.-Kr. maakte dit onderscheid niet. — Hierna volgt nog ff. 75v.-75r. een houtsnede (Maria-met het Jezus-kind, dat aan S. Dominicus de rozenkrans overhandigt-binnen de rozenkrans) en de aflaat van Sixtus IV voor het Wees Gegroet.

18 Hierop willen wij elders terugkomen.

19 Het klooster van 's-Hertogenbosch werd hervormd in 1483. Andere nog bestaande documenten geven de naam van Dominicus niet. Vgl. G.A. Meijer, o.p., *De predikheeren te 's-Hertogenbosch. 1296-1770* (Nijmegen 1897), pp. 12-14.

20 Het convent van Leuven werd hervormd op 19 oct. 1491. Geen enkele naam wordt vernoemd. Zie A. Bogaerts, o.p., *Bouwstoffen voor de geschiedenis der dominikanen in de Nederlanden*, vol.xii, p. 241.

21 Het klooster van Antwerpen staat op 25 jan. 1501 als 'hervormd' vermeld. Dominicus' naam wordt niet vermeld. Zie Bogaerts, op.cit., p. 306.

22 Na deze datum hervormde Dominicus nog het klooster te Luxemburg op 2-9 juli 1502. Zie hs. Brussel, K.B., 6895: *Bernarium de Franckell ...cum his fratribus fratre Dominico de Gelia ...* (ug. P. Fredericq, *Corpus documentorum inquisitionis haer. prav. Neerlandicae* [Gent 1906], vol.iii, pp. 167-8). We vermelden nog de beslissing der oversten aangaande Dominicus in Bogaerts, op.cit., vol.i,p. 323.

23 Over het Parijse milieu zie A. Renaudet, *Pré-éforme et humanisme* (Paris 1916), p. 410 en n. 1, die ook de bijgevoegde S. Anna-gedichten in verband brengt met de concertatie in S. Anna-gedichten uit die jaren (op.cit., p. 298). De aldus aangevulde Ludolphus verscheen (tientallen keren) van 1502 tot minstens 1729. De S. Anna-tekst werd ook wel in sommige vertalingen van Ludolphus mee opgenomen (bv. in de

Franse vertaling, Paris, G. de La Noue, 1582).

24 Wat St. Autore, in *DTC*, vol. iv, k. 1783, sub 9°, aangeeft als een apart werk van Dorlant: *Vita et res gestae Christiparae Virginis Mariae, usque ad Annuntiationem* [lees *incarnationem!*] (Anvers 1617). Cf. *Marraccio, Biblioth. Mariana*, vol. ii, p. 246, is niets anders dan de zo juist besproken *Vita... in compendium redacta* onder een verkeerde titel...

25 Zie G.W. 2005.

26 Deze karakterisering van zijn werk herinnert aan de rubriek van de tweede tekst uit het *Speculum rosarium* (Campbell 1574-5): *Sequitur legenda seu vita beatissime Anne... ex diversis in unum collecta*. Een vergelijking van beide teksten bewijst evenwel dat zij onderling totaal verschillen. De 2 delen van het *Speculum* worden overigens toegeschreven aan een anonieme dominikaan.

27 Het *Vinetum amenissimum Anne Matris Marie* (meermalen bij M. de Werdena te Keulen) is een ander werk.

28 Van de Duitse vertaling kennen wij volgende drukken: Straatsburg, B. Kysteler (zie hiervoren), c. 1501: *Dysz ist eyn seltzemme und gute legende von Sant Annan und von irem gantzen geschlecht*; ib., idem, 1509: *Dis ist ein hüpsche legende von der heiligen fromen sant Anna und...* NB. Basel, Geugenbach(?), *Hie fahet an die legende und history von der heyliger frauwen sant Annen...* is een ander werk.

29 Zie *Neue deutsche Biographie* (Berlijn 1955²), vol. ii, p. 22 (met literatuur); Beda Kleinschmidt OFM, *Die heilige Anna* (Düsseldorf 1930) pp. 311-3.

30 Zie beschrijving van dit hs. bij *Van den Gheyn*, vol. iii, No. 2183; bij Luc. Verschuere OFM, in *Historisch Tijdschrift*, (1935), pp. 385-91. Het hs. stamt uit de kartuize S. Sophia te Vught.

31 Zie Kleinschmidt, op.cit., pp. 150-6.

32 Verschuere heeft het belang dezer folia niet doorzien.

33 Zie *Neue deutsche Biographie*, vol. ii, pp. 534-36.

34 Of is *mihī*, dat bij *Crede* betrokken wordt i.p.v. bij *pensitet*, zonder meer foutief?

35 Het artikel van L. Moereels, 'De zevende dialoog van Peter Dorlant's "Viola animae"', in: *OGE* (1953), pp. 259-76, is zeer leerrijk, vooral door de bronnenstudie, maar raakt de verdere hierboven gesuggereerde problematiek niet. Wij hopen er elders op terug te komen.

36 Deze autograaftekst publiceerde Albert Huyskens, 'Chronokalische Aufzeichnungen des Frater Dominicus von Geldern zur Geschichte des Aachener Dominikanerklosters von 1470-87', in: *Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins*, 54, Jg. 1932 (Aachen 1934), pp. 95-100.

37 Aanwezig in de Abtei Metten OSB. (Oberbayern), Incun. II 230.

38 Over deze Brabander Willem Ze(i)nders zijn weinig gegevens beschikbaar. Hij werd als student te Leuven ingeschreven: *Wilh. Sengers de Weert, bac.art.2 februarii 1429 (Matricules de l'Université de Louvain [Bruxelles 1903], p. 243, No. 23 en n.)*. Vgl. nog H. Keussen, *Die Matrikel der Universität Köln* (Bonn 1931), vol. iii, p. 25, No. 369 en n. Magister Wilhelmus Weert is van minstens 8 oct. 1436 tot in 1439 regent in de *facultas artium* te Leuven (zie *Actes ou Procès-verbaux des séances tenues par le Conseil de l'Université de Louvain*, publiés par E. Reusens, vol. I (1903), p. 285 en n.9). NB. In welk familieverband staat deze grammaticus met zijn homoniem Willem Zenders, kalligraaf-verluchter, C 1500-66, waarover in *Nationaal biografisch Woordenboek* (Brussel 1966), vol. ii, k. 965-7 sprake is? 39 Men lette op dit alternatieve latinisme t.o.v. het Griekse *bibliophilus*.

40 Van Willem Zenders kennen wij nu, buiten het hiervoren besproken *Exercitium* nog volgende werken: a. *Lilium grammaticae*: zie Copinger 6185-92; NK 2218, 4104. b. *Lilium gr.et vulgaria Terentii in Teutonicam linguam traducta*: zie Hain 1492. c. *Parvum bonum*: zie Campbell 17930. d. Alexander Gallus = de Villa Dei, *Doctrinale* (nl. *Opus minus primae partis*; *Opus minus secundae partis*) uitgave met commentaar van Zenders: zie G.W. 1167-1176; N.-Kr. 69, 71, 77, 78, 80, 81, 89, 2277 (vgl. 024, 026, 030). Vgl. *Das Doctrinale des Alexander Villa-Dei. Kritisch-exegetische Ausgabe... bearbeitet von D. Reichling* (Berlin 1893), pp. lxxvii-lxxviii; P. N. M. Bot, *Humanisme en onderwijs in Nederland* (Utrecht-Antwerpen 1955), p. 109 en n. 3.

41 Zie Paulus von Loé, *Das Necrologium des Aachener Dominikanenklosters* (1904).

SUMMARY

In this contribution the author attempts a more precise definition of the hitherto little remarked relation between Petrus Dorlant, vicar of the Carthusians of Zelem near Diest, and Dominicus van Gelre, O.P.

An incunable of c. 1487 contains on the one hand the *Historia perpulcra de anna sanc-*

tissima, which was written by Dorlant at Dominicus's instigation, and on the other the *Informatio pulcra ... de rosario*, which is introduced by an *Epigramma ad fratrem divini verbi seminatorem*, a Dominican who is further addressed as *Dominicus*. In both the *Historia* and his Netherlandish *Hystorie vander alder heylichster vrouwe sinte Anna* of 1501, Dorlant provides us with welcome information about the Dominican 'Dominicus van Gelre'. In turn, this has provided the author with an opportunity of correcting some widespread bibliographical inaccuracies.

Analysis of the *Legenda sanctae Annae* (Louvain 1496) shows that the work was edited by Dorlant and Dominicus, that the text was the work of a previously unremarked Netherlandish Franciscan Observant, and that it was not only separately reprinted several times but also appeared in a German translation which saw several different editions. In the second place the author ascertains that the second work, entitled *Preconia rosarii*, must be regarded as another redaction of Dominicus's *Informatio pulcra ... de rosario*, which here too is accompanied by the *Epigramma* referred to above.

Looking for the author of this recurring *Epigramma* the author realized that the *Elegiaca exhortacio in Rosarium intemerate virginis marie* (occurring in Beysseus's *Rosacea augustissime cristifere Marie corona* (Polain 636) must certainly be ascribed to Sebastian Brant and that it contains a verse which is also found elsewhere in the same connection, viz. in the *Epigramma*. From this the author concludes that the *Epigramma* must be attributed to the author of *Das Narrenschiff* and that Dorlant and Dominicus were members of the circle of humanists and worshippers of SS. Mary and Anne which included such as Brant, Beysseus and Trithemius.

In view of the foregoing, the realization that the first six dialogues in Dorlant's *Viola Animae* (Cologne 1499) are conducted *inter Magistrum Raymundum et Dominicum seminiverbium* and that the seventh takes place *inter Mariam et Dominicum* leads at once to the further realization that in both cases Dorlant's second speaker is none other than Dominicus van Gelre himself.

Finally the author draws up a list of Dominicus's works. Besides an autograph with a chronicle of the monastery of the Dominicans at Aachen, there are the two redactions of his *Informatio pulcra ... de rosario*: one occurring in the *Legenda sanctae Annae*, the other found by the author in Dorlant's *Historia* and also occurring as an appendix in Magister Wilhelmus Zenderus of Weert's *Exercitium puerorum in grammatica*. This has now prompted the author to examine the works of Zenderus.